

KRAJKÓ ANDRÁS

PIROS PECSÉTTTEL NYÍLIK A TITOK

(MEGJEGYZÉSEK JUHÁSZ GYULA 1918—1919-ES SZEREPÉNEK
ÉRTÉKELÉSEIHEZ.)

Juhász Gyula egyik letragikusabb sorsú költőnk volt. Kálváriás életében alig került derű. Napjait — a halált hozó veronálos pohárig — a »számüztőség«, a fojtogató vidékiség, a bántó és sértő mellözöttség, s már-már az embert is deformáló magányosság keserű érzése kísérte. Művét pedig sokáig a közöny, az agyonhallgatás ólomsúlya nyomta. Szerb Antal irodalomtörténetében is csak egy odavetett mondat jutott Juhász Gyulának. De ha szóltak is róla, az sem volt jobb, mert hol a bánatok halk szavú lírikusává, hol vallásos költővé tették és ezekkel a torzításokkal mindenképpen az igazi Juhász Gyulát süllyesztették el. Csak a felszabadulás után, az új irodalomtudomány tudta rehabilitálni a költőt és helyesen művének lényegére helyezte a hangsúlyt és ennek alapján harcos, forradalomhoz fejlődő és a forradalomhoz mindig hű maradó Juhász Gyula-portrét rajzolt meg. Igaz és helytálló ez a kép. Találóan summázza a költő emberségének és művészi céljainak, eszméinek lényegét. Azonban minden sommás ítélet egyszerűsít és ezzel bizonyos fokig torzít is. A valóság bonyolultabb, összetettebb, s ellentmondásosabb folyamat, mint ahogy e summázás sejtetheti. Nehéz és küzdelmes út volt Juhász Gyula útja. Pályája szinte áttekinthetetlenül kusza. Minduntalan gátak emelkedtek előtte. Kitérők, átmeneti útvesztők, csalódások, fájdalmas rezignációk, megtorpanások kísérték de szüntelen előre haladt és minden lépését mély belső érés követte. Lehet, hogy e tarkaság, sokszínűség zavaró, de végül is, mégis ezek kölcsönhatásai formálják Juhász Gyula portréját, és ezért nem lehet tőlük eltekinteni. Igaza van Szabolcsi Miklósnak, aki felvetette, hogy Juhász Gyula képét árnyaltabbá kell tenni.¹ De sietve meg kell jegyeznünk, hogy ezt a törekvést nem valami revíziós cél, hanem a bonyolultabb összefüggések feltárásának és finomabb, hitelesebb életszerűbb portré kimunkálásának igénye vezérli. Ehhez a végső célhoz még sok-sok építőelem, részletmegfigyelés felhalmozása kell.

*

Juhász Gyula életének és munkásságának egyik legjelentősebb állomása az 1919-es esztendő volt. Maga is reménykedve, bizakodva várta ezt az évet. Tudta, hogy a nép, a nemzet s az ember életében egyaránt sorsdöntő esz-

¹ Irodalomtörténet, 1961. évf. 2. sz. 89. l.

tendő lesz. Magabiztosan a jövőt mérlegelve a nagy forradalmak folytatását várja 1919-től. Az új esztendőt így köszönti:

»Talán örökké emlékezetes lesz, talán nevezetesebb, mint 1526, mint 1848, talán még fontosabb és híresebb, mint 1453 vagy 1789. Lehet, hogy legemlékezetesebb év lesz, mióta a világnak története van, mióta Prometheusz tüzet lopott az égből az agyagba. Minden kilátás megvan hozzá, hogy az legyen.«

és így folytatja:

»Ma a kezdetét érezzük valaminek, ami még nem volt, mióta Platon politikus állatja életre és uralkodásra berendezkedett e különös fényű csillagon.«²

Ez a valami, amely már ekkor valósulóban volt, s kezdetét Juhász Gyula érezte, s reménykedve várta: a közelgő proletárforradalom.

Nem volna nehéz Juhász Gyula forradalomvállalásának bizonyására lírájából és prózájából további idézeteket sorjáztatni. Azonban ma már nem is ezt kell bizonygatnunk, hanem azt célszerűbb elemeznünk, hogy hogyan jutott el eddig, s milyen is volt forradalmisága?

Sokan és sokat írtak már erről a témáról: szinte alig lehet már hozzátenni valamit. A kép is nagyvonalakban kialakult: forradalmat vállaló, harcos Juhász Gyula áll előttünk. De azt hiszem, nem lesz érdektelen egy kicsit közelebről is szemügyre venni ezt a portrét és vizsgálgatni azokat a színárnyalatokat, amelyek néha egymással kontrasztban árnyalják, motiválják a képet. S közben vitatkoznunk is kell. Különösen négy felfogást kell szóvátenni.

*

Számos Juhász Gyulával foglalkozó mű a költő forradalmiságát történelmietlenül, általánosságban tárgyalja s elmosza a határt a polgári, őszirózsás forradalom előkészítője és a proletárforradalom vállalója között. Ez a felfogás nem tesz különbséget a kétféle revolúció között és közös nevezőre hozza a lehetetlent, s a valóságtól elvonatkoztatva, csak forradalomról beszél. Nyilvánvaló e nézetben történelmileg közel eső, de minőségileg két különböző dolog keveredik és ez nemcsak elvileg helytelen, hanem Juhász Gyula megítélése szempontjából is, mert elfedi azokat az ellentmondásokat, gátakat, amelyekkel a költőnek meg kellett küzdenie az októberi eseményektől a proletárforradalom vállalásáig és ezzel, leegyszerűsíti, sematizálja a forradalmiságát.

Igaz, Juhász Gyulánál is keveredik a kétféle forradalmiság. Már az őszirózsás napokban, — attól kezdve, hogy eljutott a revolúció szükségyszerűségének belátásáig és reformelveit háttérbe szorítva a forradalmat sürgeti — szociális és kulturális programjában túlmegy a polgári követeléseken és már-már proletár követeléseket fogalmaz meg. Viszont a Tanácsköztársaság idején is maradnak még polgári illúziói és különösen a bukás után gyakran visszakanyarodik az októberi eseményekhez. Ez a kettősség nemcsak elképzeléseire, hanem szemléletére és állásfoglalására is jellemző. De a történelmi helyzet is bonyo-

² Juhász Gyula: Örökség I. k. 130 l.

lult, ellentmondásos. Októberben polgári demokratikus forradalom volt napirenden, melyben nemcsak a polgárság, hanem a munkásosztály és a parasztság is hallatja a hangját és a Tanácsköztársaságnak viszont a felemás, következetlen polgári forradalom miatt a polgári forradalom funkcióit is teljesítenie kellett. Az események gyorsasága, kuszasága és összefonódása kétségtelen megnehezítette a tájékozódást és a tisztánlátást. De mindez nem fedheti el előttünk, hogy minőségileg két különböző dologról volt szó, és ha történelmileg közel is esett a két esemény egymáshoz, mégis köztük megállók, kitérők, útelágazások voltak, ahol nagyon sokan lemaradtak. És ez szükségszerű is volt, mert más a polgári és más a proletárforradalom lényege, célja, osztálytartalma, hajtóereje és bázisa, melyek összeegyeztethetetlenül eltérnek egymástól és előbb vagy utóbb határozott választásra készítetik az embert. Ezért egyáltalán nem természetes a két forradalom vállalása. Nem volt természetes Juhász Gyulának sem: és ha rövid idő alatt is; az októberi eseményektől a Tanácsköztársaság idején vállalt szerepléséig hosszú, nehéz és küzdelmes utat kellett megtennie. A kétféle forradalom azonosításában éppen ez; a költő fejlődése szempontjából nagyon fontos, embert és művészt egyaránt érlelő, eseménydús és problémákat fölvető időszak süllyed el.

*

A másik felfogás, amelyet szóvá kell tennünk, látszólag nem elvi, hanem módszer jellegű és nem csak Juhász Gyula-kutatást érinti, hanem általánosabb problémákat is felvet. A rész és az egész viszonyára gondolok és nemcsak filozófiai értelemben, hanem a módszert illetően is.

Ez a probléma Juhász Gyula és a témánk esetében úgy vetődik fel, hogy számos tanulmány, a költő forradalmiságát metafizikus szemlélettel, az egész életműtől elszakítva tárgyalja, s mint kész, meglevő adott jelenséget regisztrálja és ezzel, nemcsak leegyszerűsíti, hanem a fejlődési folyamatból s az összefüggésekből kiszakítva meredté, holtá dermedszti. Emellett a téves általánosítás veszélye is fenyeget. Gyakran lehetünk tanúi annak, hogy a költő legpozitívabb korszakának elemzéséből levont tételeket, szinte abszolútizálva, más összefüggéseket mellőzve, az egész életműre kiterjesztik.

Nem a rész vizsgálatának jogosságát vitatom — hiszen a részek alapos ismerete nélkül nem lehet az egészzet sem megközelíteni — hanem a metafizikus módszert helytelenítem. A rész és az egész dialektikus egységet alkot. Ami azt is jelenti, hogy az egész a részek lényegi összegeződése; és a rész pedig az egész egyik vagy másik vonatkozásának megjelenési formája. De miként az egész több mint a részek egyszerű halmaza, a rész is színesebb, gazdagabb az egész benne kifejeződő törvényszerűségénél, és külön specifikus vonásai is vannak. Sőt az egészre jellemző összefüggések is ezekben a sajátos egyedi vonásokban jelenülnek meg. Ez teszi indokoltá, sőt szükségessé a rész vizsgálatát, de az összefüggéseket nem szabad szem elől téveszteni.

Ezzel a módszerrel vizsgáljuk meg Juhász Gyula 1919-es szereplését. Mindenekelőtt tegyük fel a közismert kérdést: milyen tényezők hatására fejlődött a költő a proletárforradalom vállalásához?

Juhász Gyula sokat, nagyon sokat várt az őszirózsás forradalomtól. Októberben még így énekel erről:

»Szabadság minden népnek aki él
S halni tudott egy megváltó hitér

Egyenlőség, hogy ember ne legyen
Mások szabad prédája becstelen.

Testvériség, mely át a világokon
Kézt fog a kézbe, hisz mind rokon.«³

Egyenlőség, Testvériség, Igazság: ezek a polgári forradalmak ismert csatlóka jelszavai. Csakhogy Juhász Gyula e jelszavakat valódi értelmükben, konkrét jelentésükben használja. Nála az egyenlőség, a testvériség a szabad emberek, kizsákmányolástól mentes emberi kapcsolatát jelenti, amellyel az elnyomatlan, a szolgaság: a legnagyobb társadalmi igazságtalanságok összeegyeztethetetlenek. Hogy valóban erről van szó, erre maga Juhász Gyula figyelmeztet, amikor az Obsit c. versében a leszerelt katonákat így biztatja:

»A vén bakancs nem a halálba tart,
de a szabadság szent útjára majd.

A hátizsákkal dobjátok le mind,
a szolgaság és szégyen terheit.

S dallos reménnyel úgy induljatok,
a szebb jövőbe munkás magyarok!«⁴

Kétségtelen ebben a biztatásban és felfokozott reménykedésben Juhász Gyula polgári forradalomban táplált illúziója is megszólal. De nemcsak erről van itt szó, hanem arról is, hogy az októberi eseményeket a nép szemével nézi, s miként a munkások és parasztok, ő is, a társadalmi igazságtalanságok megszüntetését is reméli. De képes-e erre a polgári forradalom? Juhász Gyula a néptömegekkel együtt csakhamar tapasztalja, hogy nem.

Közben a hatalomra került polgárság minden eszközzel igyekszik osztályuralmát megszilárdítani. Szegeden is reakciós szervezetek alakulnak és nem riadnak vissza az erőszaktól sem. Mindent megtesznek, hogy megállítsák a forradalom fejlődését. De nemcsak a reakció szervezkedik, hanem a munkásosztály is. Novemberben megalakul a Kommunista Párt; és a fiatal párt új célokat, távlatokat mutat a népnek. Mindez nem marad hatástalanul Juhász Gyulára sem. Soha nem látott lendülettel, elevenséggel dolgozik. A barátai alig ismernek rá. Azelőtt, beteges, félnék, mindentől rettegő, még az utcán is bizonytalanul járó ember, a forradalom sodrában egyszerre megváltozik: értelme, célja lett az életének. Nap mint nap munkások és parasztok között forgolódik. Ír, szerkeszt, előadásokat tart, agitál. Közben tapasztalatokat is gyűjt. Volt tehetsége, bátorsága szembenézni az élettel és a néppel együtt dőbber rá, hogy kevés az, amit a polgári forradalom adott. A móravárosi és rókusi munkásokkal együtt, a látszatengedmények, tetszetős frázisok és formális szabadságjogok őt sem elégitik ki. Ezért az első forradalmi mámor után, csalódottan, ke-

³ Vértanúink. Juhász Gyula összes versei 368. l.

⁴ Uo. 473. l.

serű szájjal elfordul a polgári forradalomtól. Ennek egyik látható állomása az, hogy november közepén néhány barátjával együtt megszakítja a kapcsolatot a Nemzeti Tanáccsal, mert annak reakciós többsége ekkor már nyíltan szembefordult a néptömegek törekvéseivel.

Juhász Gyulának ez a csalódottsága, kiábrándultsága a továbbfejlődésének egyik leglényegesebb mozzgóeleme volt. Azonban nemcsak a polgári forradalom eredményeiben csalódik, hanem a burzsoáziában is. A Tanácsköztársaság létrejöttének előestéjén kicsit magára gondolva is így biztatja az intellektuel réteget:

»Nem kell harakirit végezned magadon, hiszen ezt eddig tetted mindig, válogatás nélkül kiszolgálva okos és önző elnyomóidat, uraidat és isteneidet, akik elhitették veled, hogy vér vagy az ő vérükből, holott a te véreden híztak, elhitették veled, hogy lélek vagy az ő lelkükből, holott ők lelketlenek voltak és veled lélekvásárt csináltak, elhitették veled, hogy te is úr vagy, holott kiszolgáltatták veled magukat, elhitették veled, hogy te is polgártárs vagy, holott ők burzsoák voltak, te pedig proletárja a szellemi munkának, még pedig valljuk be rosszul fizetett és még tetejében lenézett, kinullázott, szervezetlen és osztályöntudatlan proletár... talpra föl a ti napotok ott jön fel ahol a többi proletároké.«⁵

A nagy kiábrándulásnak és öntudatra ébredésnek megrendítő vallomása ez. De tanúságtétel is: a tollforgató szellemi munkás »Az aranyagyú ember« rátalált a proletártestvéreire: »A dolgozó emberek — így szól az új evangélium — ezután elvtársak és testvérek lesznek és együtt ülnek le szabadon és vígan az élet terített asztalához.«⁶ Juhász Gyula már nem fél a proletár jövőtől. Tudja, hogy minden dolgozónak jut hely az élet terített asztalánál, ezért kicsit önmagára is gondolva így biztatja az értelmiségi dolgozókat: »szellemi munkásoknak... érdekük, hogy a szocializmus történelmi jelentőségét és döntő óráját megértve a maguk érdekeinek kocsiját a diadalmas világáramlat lokomotív-jához kapcsolják.«⁷

Juhász Gyula a polgári forradalomban és a polgárságban csalódva így jut el a Tanácsköztársaság vállalásáig. De fejlődésének útját fenti tényezők mellett más mozzanatok is segítették. Mindenekelőtt humanizmusát, népszerűségét kell még megemlítenünk. Már a háborúellenességét is ez erősíti és ez készíti az őszirózsás forradalom elfogadására, majd ez vezeti tovább az októberi eseményektől a proletárdiktatúrához.

Juhász Gyula sohasem volt szobatudós és ha néha-néha a parnasszista líra merev, szenttelen hangja látszólag el is távolítja őt az utcától, a köztől, de ha tehette mégis ott volt: szívesen forgolódott a »kétkezi munkások« között. Különösen a forradalom idején. Bajukat, bánatukat és apró örömeiket ő is érezte. De a szegedi munkások is vonzódtak hozzá: előadásait szívesen hallgatták. Juhász Gyula pedig lelkes s fáradhatatlan tanítójuk volt. De a mester tanult is: ez időben valahányszor válaszút elé állította az élet, tétovázását mindig a nép döntötte el. Forradalmat is így vállalta. Sokáig csak »okos reformokat akart.« Vértől, az erőszaktól, a forradalmi megoldásoktól írtózott, de amidőn a nép előrelendült, s amikor látta, hogy az előrehaladás nem lehet más módon,

⁵ Az aranyagyú ember. Délmagyarország 1919. március 20.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

félretette dilemmáját s reformeszméit és a revolúció mellé állt. Juhász Gyulá-nak volt bátorsága és tehetsége ahhoz, hogy eszméit, elképzeléseit összevesse a valósággal, s ha eltérést tapasztalt, képes volt a korrekcióra. Az októberi események után is a nép elégedetlenségének s radikalizálódásának láttán a polgárságba vetett illúzióit feladja és a dolgozók mellé áll, velük együtt halad tovább. Juhász Gyulának ez a népközelsége és a népi élettel való összeforrottsága megkönnyítette, sőt elősegítette az útját a proletárdiktatúrához.

Az elmondottak mellett csak vázlatosan soroljuk még fel néhány tényezőt. Külön tanulmányt érdemelne Juhász Gyula új világhite, melynek eljövetelében rendületlenül bízott. Milyenségét nem határozta meg, nem konkretizálta sohasem, de mégis nyilvánvaló, hogy nem azonos a nagy vagyonra épülő polgári renddel. Van benne valami az őskeresztények primitív kommunizmusából, a tolsztoji megbocsátás és szeretet világából, és a modern szocializmusból is. Szeretet s szabadság világának is nevezhetnénk, melynek megvalósítását a dolgozóktól várta. Ez a reménysége is hozzájuk és harcukhoz láncolta őt.

De ebbe az irányba viszi a magyarság és a nemzet féltése is. Keserűen tapasztalta, hogy a léha úri kezekben és a reakció véres kegyetlen rendszerében elpusztul a nemzet és a nép. A szörnű tanulság ott volt előtte: a világháború felmérhetetlen pusztításai; csődbejutott gazdasági élet, munkanélküliség, nyomor, s a nemzethalál rémisztő képe rádöbentette arra: hogy ha a magyarság élni akar; meg kell újídnia. Ady élménye is ez, de Juhász Gyulánál már ez, a proletárforradalomban konkretizálódhat.

Juhász Gyula forradalmiságának alakulásában különös — és tegyük hozzá — jelentős szerepe volt negyvennyolcasságának. De megítélésében számos nehézség adódik. Mindenekelőtt az, hogy a negyvennyolcasság, még ha kurucos dekoratív elemekkel tűzdelték is, a századfordulóra elvesztette eredeti tartalmát. Hivatalos ünneplések során kilúgozódott belőle a radikalizmus, a forradalom s mindaz, amit Petőfinek, Táncsicsnak és a népnek jelentett. Üres, ünnepi alkalmi frázissá vált, amelyet veszélytelenül lehetett puffogatni. Hivatalos ünneppé tették és a megmaradt fényében tetszelegve zavartalanul mögé húzódtatott a nemesi konzervativizmus. Közben az idő is előre haladt; új osztályok jelentek meg, s velük új célok születtek. Már Ady is másfajta negyvennyolcasságot akart, de 1919-ben, már ez sem volt elég, mert a proletárforradalom került napirendre, és ekkor az új történelmi helyzetben különösen a század végén kialakult negyvennyolcasság már kétszeresen visszatartó erő volt.

Juhász Gyula negyvennyolcasságának eredete is ide, a századfordulóra vezethető vissza. A hivatalos ünnepléseken, s az iskolapadokban csillant fel először az ő szeme is, a szabadságharc és Kossuth neve hallatára. Elfogadja és átveszi a frázisokat is, s hatásuk alá kerül és egyelőre nem lát rajtuk túl. De a hivatalos, kokárdás negyvennyolcasság mellett, volt egy másik is, amelyről nagyon keveset beszéltek. Ez a nép negyvennyolcas hite és reménysége: Petőfit és Kossuthot váró, forradalmat szomjazó, földosztást akaró negyvennyolcasság. Parasztiaink, ha a szabadságharcról beszéltek, a nagybirtokra gondoltak, ha Kossuth apánkat emlegették, új vezér után vágyakoztak. Számunkra most nem az az érdekes, hogy 1848-ban sem elégitették ki a paraszti vágyakat, hanem az, hogy a népi negyvennyolcasságba belesűrűsödött minden szociális igény és lépést tartva a történelem menetével állandóan újult és konkretizálódott a tartalma.

Ez a népi szemlélet, különösen a háború és a forradalmak idején, alakítja, formálja tovább Juhász Gyula negyvennyolcasságát is. 1919-ben Kossuthról írva már azokkal a »háromszínű kétkulacsosokkal« vitatkozik, akik tabut, féttist csináltak a vezérből és a nép Kossuth képzetére célozva hangsúlyozza, hogy az államférfi, a diplomata, a politikus Kossuthtal lehet vitatkozni, de amit a neve, tette jelent, azzal nem.⁸ És ő maga is a népi szemlélet alakította Kossuth portrét fogadja el. Ezért tudja Petőfit is mellé állítani és ezért tudja nevével a forradalmi múltat: Dózsát és a forradalmi jelenét összekapcsolni: »A magyar ugar népe — írja Kossuth halálának évfordulóján — a hazai rög népe, amely Dózsa népe volt és Kossuth népe lett, ma megint megváltót kíván, dózsai elszántságút, kossuthi lendületút. Az új Március, a magyar Germinal ma még csak dermedten ébredszik, a magyar föld igazi népe még keresi szavát, még összeszorítja öklét, de hamarosan megszólal és ütni fog, mihelyt órája üt, a történelmi.«⁹ És másnap ütött ez a történelmi óra: győzött a proletárforradalom. Juhász Gyula lelkesen vállalja s úgy véli, hogy ezt Kossuth szellemében is teszi. Ez csak azért volt lehetséges, mert az ő negyvennyolcassága nem rekedt meg a háromszínű, kokárdás, hivatalos konzervatív negyvennyolcasságnál, hanem a népi vágyaktól ihletve lépést tartott a korával és a negyvennyolcas szemléletét új tartalommal töltötte meg.

A fenti tényezők mellett még számos motívumot lehetne említeni, amelyek együttes hatása eredményeként végül is, Juhász Gyula vállalója és harcosa lett a Tanácsköztársaságnak. Azonban ez az út nem volt sima, egyenletes, hanem minduntalan kitérők, akadályok nehezítették. Fejlődése bonyolult, dialektikus ellentmondásos folyamat volt, melyben nemcsak a pozitív előrehajtó, hanem a negatív visszatartó erők is hatottak és ezek, hol erőteljesebben, hol gyengébben, hol nyíltan a felszínre törve, hol rejtve a tudat mélyében, de mindig, még a legtisztább napjaiban is, árnyékként követték a költőt.

Szólnunk kell ezekről is, de nemcsak azért, mert a teljességhez hozzátartoznak, hanem mert ezekkel együtt világosodik meg Juhász Gyulának néha már-már emberfeletti vívódása, küzdelme az előbbrejutásért és ezek teszik érthetővé időleges megtorpanásait s átmeneti tévelygéseit.

De ezeket az ellentmondásokat nem könnyű felfedni, mert néha rejtve vannak és gyakran a helyzetektől függően hatásuk is eltérő. Igen jelentős volt Juhász Gyula állásfoglalásaiban a felfokozott, intenzív magyarság-érzés, melyben a nemzet, a népszerűt gyakran nacionalizmussal is keveredett és a háború idején majd a trianoni békekötés után »tragikus magyarság érzésé« torzult. Számos fájó, szinte feloldhatatlan ellentmondás eredője ez az érzése, mégis a forradalom idején a hatása kettős, sőt átmenetileg egyértelműen pozitív irányba viszi a költőt. Juhász Gyula is, — mint sokan mások — előbb az őszirózsás eseményektől, majd a proletárdiktatúrától a »történelmi Magyarország« valamiféle védelmét remélte. Ez az érzése segítette őt a forradalmak mellé állni. Volt ebben hamis illúzió is, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a munkáshatalom fegyverrel is harcolt az ország integritásáért. És amikor illúziói szertefoszlottak, nemcsak tragikus magyarságérzése, nacionalizmusa, szomszéd népek elleni ingerültsége erősödik, hanem ez összeütközik forradalmiságával is és élete végéig kínzó, feloldhatatlan dilemmával gyötéri.

⁸ Kossuth. Juhász Gy.: Örökség. I. k. 146. l.

⁹ Uo.

Juhász Gyula forradalmiságának más fékező elemei is voltak. Mindenekelőtt, a vértől, az erőszaktól, a radikális megoldásoktól való viszolygását kell megemlítenünk. Ez volt szemléletének, gondolkodásának és egyéniségét, emberségét formáló nézetének egyik meghatározó vonása. Eredetét nem nehéz felfedni: intellektuális »széplelkűség«, tolsztoji kereszténység, s humanizmus is, melyet végső soron a kispolgárság ingadozása, helyét nem lelése, a küzdő történelmi erők közötti reménytelen öröklődése, s harmadik út keresése éltet. Erős béklyó volt ez, de Juhász Gyula mégis ki-kiszakította magát belőle. Azonban teljes, következetes leszámolásra sohasem került sor: a forradalom békés fejlődése nem vitte el őt a végső döntés szükségyszerűségéig. A történelem sodra, a tömegek radikalizálódása, népszerűtete és úrgyűlölete, új, emberséges, szabad világ akarása, hazaszeretete, kultúra-féltése, a proletárforradalomhoz viszi. S már-már elfogadja a forradalom módszerét is: »A rabszolgalázadások — önmaga meggyőzésére is írja — nem mindig az esztétika törvénye szerint történtek, de a szépségen esett csorba hibája a rabszolga tartóké«.¹⁰ Elismeri tehát a forradalom jogos önvédelmi harcát, de két hét múlva mégis így kiált fel: »Ó, magyarok, ne vért!«¹¹

A gyerekek táncolnak című írásában is arról ad hírt, hogy a forradalom 39 fokos láza: a statárium és a véres napok megviselik az idegzetét.¹²

Ez a kettősség lírájában is végighúzódik. Egyszer hittel, tétovázást nem tűrő hangon mondja:

»Jövő napjától piros az orcad,
Szabad ország
Én a te költőd maradok!«¹³

És költészetére gondolva, s önmagát értékelve így vall:

»Dalom halkulva szólt és ringatón,
De mélyén titkosan
Ott zsongott mégis a forradalom.«¹⁴

Máskor helyét nem leelő rezignált bizonytalansággal bolyong, s csak a halált találja:

»Vezet a vágyam és vezet az álmom
S csak temetőknek kapuit találom«¹⁵

És egy másik versében, a forradalom és ellenforradalom között a harmadik út lehetőségét csillantja fel:

»Jó volna egyszer kipróbálni még
Az Ember jussát, az Ember hitét!

Harangok, ágyúk, szuronyok helyett
Zengjen, ragyogjon már a szeretet!«¹⁶

¹⁰ Délmagyarország, 1919. január 16.

¹¹ Délmagyarország, 1919. február 1. Holnap.

¹² Gyerekek táncolnak. Juhász Gy.: Örökség, 145. l.

¹³ Tegnap-holnap. Juhász Gy.: Versei 486. l.

¹⁴ És mégis... Uo. 480. l.

¹⁵ Emlékek útján. Uo. 484. l.

¹⁶ Május óda. Uo. 490. l.

Ezt a feleselő, ellentmondásos kettősséget találjuk a bolsevikok harcának megítélésében is. Kitörő örömmel fogadja Gorkij üzenetét és magabiztosan írja: »Gorkij lelkes és örvendetes üzenete a magyar szellemi munkásoknak új erőt ad a további küzdelemre a proletariátus végső diadaláért. Petőfi utódai, a világszabadság pirosló zászlaja alatt rendületlenül megyünk előre az igazság szebb és jobb világa felé.«¹⁷ Az orosz proletárforradalmat példaképnek tekinti. Máskor meg csak kizárólagos orosz jelenségnek, amelyet a rákényszerített véres önvédő forradalmi harc miatt nem tud elfogadni.

Egymással összeegyeztethetetlen kettős szemlélet ez, s Juhász Gyula tragédiája; hogy sohasem tudta feloldani. Népszerűtete és fentebb említett más tényezők szüntelen tette, aktivitásra, harcra sarkallják, de a harc keménysége, a vér látványa visszariasztják őt. Nem egyéni puhányság, gyámoltalanság ez. Az okok mélyebbek. Juhász Gyula a forradalmat s annak minden következményét sohasem tudta teljes azonosulással, szívvel, lélekkel, fenntartás nélkül vállalni. A félúton megrekedt és ingadozásai, bizonytalanságai ennek a visszénye.

Az ellentmondásosan ható tényezők között kell említenünk még Juhász Gyula új világhitét is. Ez az új világ, teljes szakítás a régivel, de mégsem azonos a proletárállammal, amely kénytelen diktatúrát is alkalmazni. Juhász Gyula pedig éppen ettől riad vissza; mert az ő képzelte, sok vonatkozásában utópisztikus általános szeretet világa nem ismeri a diktatúrát. Ez volt életének másik nagy tragédiája: odaállt szívvel, lélekkel a munkások mellé, harcukkal nemcsak rokonszenvezett, hanem segítette is őket és hitte igazukat, remélte diadalukat, de a proletárdiktatúra következetességétől már visszariadt. Ebben is van valami megrekedtség, félúton való megállás. Súlyát, keservét teljesen átélte a költő.

Juhász Gyula súlyos, nehéz ellentmondásait tovább lehetne sorolni. De ennyiből is kiviláglik, hogy milyen lélek-nyűvő teherrel, milyen nehéz válságokkal telített utat kellett megtennie 1919-ben. És a költő megtette. Emberiséggel, becsülettel a proletárforradalom mellé állt és ellentmondásai nem kissebbítik, hanem növelik elhatározásának érdemét.

*

Juhász Gyulát 1919 március 21-e nem érte készületlenül. Már az év elejétől a proletárforradalom eljövételét várta és jósolta: »Igen, új vallás kezdődik itt, amelyet lövészárkok mélyéből hozott föl a nap fényére a szenvedő ember, mint ahogy az első keresztények fiai a katakombák méheiből hozták a megváltást a haldokló és újjászülető világnak.«¹⁸ Itt még vallásos áhítattal várja az eljövendő eseményeket, de a forradalom közeledtével keményedik hangja és március 20-án már ezeket veti papírra: »a magyar föld igazi népe még keresi szavát, még összeszorítja öklét, de hamarosan megszólal és ütni fog, mihelyt órája út, a históriai.«¹⁹

És másnap ütött az óra, a históriai: győzött a proletárforradalom.

Szegedre késve érkezett a hír; mert a telefonösszekötöttés megszakadt. De másnap már bizonyossággá vált: megalakultak a munkásállam helyi szervei

¹⁷ Gorkij üzenete. Juhász Gy.: Örökség, 151. l.

¹⁸ 1919. Uo. 130. l.

¹⁹ Kossuth. Uo. 149. l.

is. Általános volt az öröm, s néhány napig a fegyveres franciák jelenléte sem zavart senkit.

Juhász Gyula is elemében volt. Régen nem látott szép napok virradtak rá. Feltámadt a munkakedve. Fáradhatatlanul sokat dolgozott. Csaknem minden nap írással jelentkezett. Közben előadásokat tartott és munkásszervezeteket látogatott. Agitált, kezdeményezett és szervezett. Figyelme mindenre kiterjedt. Különösen a proletárdiktatúra kialakításán fáradozott.

Juhász Gyula nagyműveltségű kifinomult, érzékeny, intellektuális egyéniség volt és miként a maga életében a társadalomban is, különös szerepet tulajdonított a kultúrának, ezért nem véletlen, hogy a Tanácsköztársaság szolgáltatásban minden erejét az új kultúra kimunkálására fordította.

Igazi kultúrát a népnek. Ebben a kurta, de sokat jelentő mondatban lehetne összefoglalni Juhász Gyula kulturális programját. Ez a gondolat már jóval a Tanácsköztársaság előtt foglalkoztatja: 1918 nyarán írja: »Meg kell teremteni a magyar nép irodalmát.«²⁰ És ebben részt vállal ő is: s nemcsak alkotója, hanem propagátora az irodalomnak. Előadásokat és felolvasásokat tart és szándékosan a parasztoknak és a munkásoknak, mert: »A néphez szólni, a néphez írni, a néppel megértetni megszerettetni magunkat nem leereszkedés, nem lealázkodás, sőt ellenkezőleg, nagyszerű és gyönyörűséges felemelkedés azokhoz a tisztult és magasztos kultúr eszményekhez, amelyeknek megvalósításában egy Puskin és Tolsztoj a mai degenerált európai emberiség regenerációját, a mai túlkultúrált civilizáció *igazi* haladását és menedékét találja.«²¹

Erre a menedékre neki is, az embernek s művésznek egyaránt szüksége van, mert nyilvánvaló lett előtte, a kapitalizmus kultúrájának csődje. A tőkés rendben kétszeresen is veszélyeztetve látja a kultúrát. Nap mint nap tapasztalja, hogy az igazi művészet helyett a profit érdekeit szolgáló vásári gicccsel árasztják el a népet és az emberi kultúra drága gyöngyei pedig elvesznek a kufár kezekben. Megmenteni ezeket az értékeket, s az igazi gazdájuknak, a népnek juttatni: ez Juhász Gyula kultúrprogramjának lényege.

Azonban jól tudja, hogy a kapitalizmus viszonyai között, ez nem valósíthat meg, sőt: »Nem elég a kapitalista világ csődöt mondott rendszerét összetörni — írja március 30-án közölt korábbi beszédeinek szövegében — a burzsoá morál hazugságait életben és művészetben szét kell robbantani, új gondolatok és vágyak és akaratok dinamitjával.«²² Juhász Gyula új kultúráért folytatott harca így fonódik össze a Tanácsköztársaság vállalásával.

A proletárhatalom megteremtésének szükségszerű velejárója és lényeges mozzanata a kultúrforradalom. Juhász Gyula megértette ezt az összefüggést, sőt a munkásállam rendelkezései közül a kulturális vonatkozásúakat fogadta legnagyobb megelégedéssel. De nemcsak az intézkedésekkel ért egyet, hanem maga is kezdeményez. Figyelme sokirányú: szinte mindenre kiterjed. Felveti az iskolareform szükségességét is. Türelmetlenül követeli: »Új iskolákat az új életnek,«²³ mert »a régi renddel a régi iskola is megbukott,«²⁴ mely csak »rabszolgákat termelt, egy rabszolgarendszer számára.«²⁵ És elképzelései is voltak

²⁰ Irodalompolitika. Uo. 105. l.

²¹ Uo.

²² Ma útja és célja. Délmagyarország, 1919. március 30.

²³ Új iskolát az új életnek. Délmagyarország, 1919. március 16.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

az új iskoláról. Legfőbb követelménynek a modern művészetek és tudományok oktatását és az életre való nevelést tartotta.

Juhász Gyula gondolt a tovább tanulni akaró felnőttek oktatására is. Móra Ferenccel a Szabad egyetem újjáalakítását sürgette. Előadásokat is vállalt, s a magyar irodalom nagyjairól, Petőfi, forradalmiságáról és drámáiról beszélt.

A művészet és a kultúra terjesztésében Juhász Gyula különös jelentőséget tulajdonított a színháznak. Ő maga is állandó látogatója volt az előadásoknak és közvetlenül tapasztalta azt a tömeghatást, amelyet kiváltottak, de azt is, hogy az üzleti szellem diktálta műsor silány darabjai a lélek mérgezés és a népbütítés eszközei. Ingerülten támadja e műsorpolitikát és művészetet, igazi kultúrát, s a klasszikusokat követel a színháztól. De egyelőre még tehetetlenül, ezért barátjával: Ocskai Kornél neves színésszel, a munkásszínpad felállítását sürgették. És a tervük is készen volt. Az új színházat a Mars-téren, a munkáslakta kerületek központjában kívánták felállítani. A kultúra igazi háza nem épült fel, de a terv és a cél jellemző Juhász Gyulára.

Rövid időre méltó kezekbe került a szegedi színház irányítása: Juhász Gyula lett a színházi direktórium vezetője. Nagy ambíciókkal fogott a munkához. Természetesen néhány hét alatt — mert május hatodikán az ellenforradalom már lemondásra szorította — nem tudott gyökeres változásokat keresztülvinni. Tűzoltómunkára kényszerült; s a kéznél levő klasszikusokat vette elő. De messzebbmenő perspektivikus tervei voltak. »A színház forradalmi dobogó lesz.«²⁶ A művészet pedig »nem lesz elérhetetlen elefántcsonttorony« hanem »mindannyiunk áldott kedves mannája«²⁷. Politizáló s a nép ügyét szolgáló színházat akart. A repertoárt is igyekezett kiegészíteni: »A magyar színpadnak az eddigi franciás iránytól eltérőleg az orosz irány felé kell fordulnia... Magam is fordítok és fordítani fogok orosz drámákat.«²⁸ Így vélte Juhász Gyula a színház szórakoztató, de egyben lelket nevelő, emberformáló, művészetterjesztő nemes feladatát betölteni.

Juhász Gyula kultúrprogramja messze kinőtt a színház kereteiből. Ötlelesen, szívósan dolgozott és sokirányú munkát végzett. Gondolt a gyerekekre is: mesedélutánok szervezését javasolta. Fáradhatatlanul ténykedett a munkáselőadások és hangversenyek rendezésén. A korabeli sajtó híradása szerint ezeken többször ő tartotta a bevezető előadást. Minden ilyen irányú munkáját egy cél hatotta át: eljuttatni a műveltséget, a kultúrát a népnek.

Juhász Gyulának ez a nemes szándéka találkozott a Tanácsköztársaság célkitűzésével is. Azonban a kettő mégsem esett teljesen egybe. A költőt ellentmondásainak árnyéka itt is kísérik. Egyszer a forradalom fórumává akarja tenni a színházat, máskor pedig politikamentes kultúráról beszélt. Ízlése, igénye kifinomult polgári ízlés volt, melyben némi arisztokratikus vonások és az öncélúság elemei is fellelhetők. Hevesen tiltakozik a művészet kapitalista viszonyok közötti lealacsonyítása ellen és tudja, hogy a jövő kultúrájának igazi, érdemes hordozói a dolgozók, de a művészet pártosságának elvét nem tudja elfogadni. Teher ez is, amit kényszerülten vonszol magával a költő.

Sokat, nagyon sokat vállalt Juhász Gyula a Tanácsköztársaság idején. Mind a két keze tele volt munkával. S ma már szinte elképzelhetetlen, hogy a

²⁶ Délmagyarország, 1919. március 26.: Kommunista kultúra.

²⁷ Uo.

²⁸ Szeged és Vidéke 1919. április 1.

törékeny beteg ember mindehhez honnan merített erőt, kitartást. Erre csak egy magyarázatot találunk: maga akarta így. Szívvel, lélekkel, teljes odaadással szolgálta az ügyet: elhivatást érzett és az sarkallta őt szüntelenül újabb és újabb tettekre. Önként, meggyőződésből vállalt munka volt ez és nemcsak a fáradtságát, hanem az örömet is érezte.

Az ember és a munka kölcsönösen hat egymásra. Így volt Juhász Gyula esetében is. Nemcsak azért, mert zsúfolt, dolgozó napok eseménydús forgataga fokozták a költő aktivitását, feloldották korábbi gátlásait, hanem a proletárok ügyében végzett munka visszahatott világnézetére is. Nem mehet tűzközelbe az ember anélkül, hogy ő maga is ne kapjon meleget.

Juhász Gyula eszmei fejlődésére a forradalomig nem egyedüli, de kétségtelen, hogy a legjelentősebb hatást a polgári radikalizmus gyakorolta. Gondolkodásának, világnézetének tartós és egész életére is kiható alaprétegeit ez a mozgalom formálta. Ez vezérelte őt az öszirózás forradalomban is. Azonban a Tanácsköztársaság közeledtével érzi, látja, hogy a történelem már más, új célokat, új eszméket állított az emberiség elé és a dolgozók között forgolódva, különösen a munkáshatalom idején ezeknek maga is hatása alá került. Nem válhatott ez véglegessé: rövid volt az idő, de a találkozás mégis soha nem sejtett horizontokat s távlatokat nyitott meg a költő előtt.

A rendkívüli tájékozott és nagy műveltségű költő már a forradalmak előtt kapcsolatba kerül a marxizmussal. De főleg osztrák közvetítéssel és ezért első sorban a revizionista törekvések jutnak el hozzá. Még 1918 tavaszán Marxról írt megleghangú méltatásában helyesel Bernsteinnek, aki az osztályharc, a forradalom és a proletárdiktatúra elméletét, a marxizmus lényegét kidobja a tudományos szocializmus rendszeréből. De Juhász Gyula nem reked meg ennél a szemléletnél: a revolúció elméleti elfogadása után közelebb kerül a forradalmi marxizmushoz is. 1919 elején már elismerő hangon ír a kommunistákról. Őszinte csodálat, együttérzés és megértés csendül ki a Spartacus c. írásából is. Liebknecht Károly és Luxemburg-Róza a német proletariátus mártírjai Juhász Gyula előtt is eszményi hősként magasulnak, akik: »érettünk estek el és a jövődőért, az Emberért, hogy egyszer majd, végre, valamikor, egészen szabad és boldog legyen. Tegnapelőtt börtön, tegnap rágalom, ma halál, holnap halhatatlanság, szobor és milliók kegyelete várja őket.«²⁹

Ezek a sorok nemcsak a humanista, embert megértő tiszteletteljes zászlóhajtása, hanem a marxizmushoz közeledő ember vallomása is. A Tanácsköztársaság idején egyre többet tud elfogadni a marxizmusból. Ennek legmeggyőzőbb dokumentuma a »Forradalmi Kis Káté.« c. írása. A benne levő gondolatok; feltehető hogy nem Juhász Gyuláé, hanem hasonló tartalmú kiadványok népszerű, tömör összefoglalásai, de mégis a költőre is jellemzőek. Többek között ilyen kérdéseket vet fel és így válaszolja meg őket:

»Mit jelent a proletárdiktatúra?... átmenetet a csődbejutott kapitalista termelési módból a kommunista termelési világrendbe...

Mit jelent a proletárdiktatúra lényege?... a politikai, gazdasági és erkölcsi hatalmának öntudatára jutott proletariátus megszünteti az osztályellentéteket a munka nélküli jövedelmeket és bevezeti a munka jogán alapuló új rendjét a munkának, igazságnak...

²⁹ Spartacus. Juhász Gy.: Örökség I. k. 134. l.

Mi az új társadalmi hit lényege?... a tudat, hogy a kapitalista társadalom bűnei miatt az egész világon halálra ítéltetett és hogy egyedül a proletáriátus teremthet új világot, jobbat mint a régi...

Mi a jelszavunk?... Rend, munkafegyelem és kitartás a végső győzelemig, amely az emberiség legnagyobb szabadságharcát befejezi és ezzel megszüntet minden külső és belső szolgásgátot és elnyomást. Eljen a proletárok világforradalma!«

Juhász Gyula ebben az írásában még számos kérdést tesz fel és válaszol meg. Ezek is jellemzők: »Mi az orosz forradalom világtörténelmi jelentősége?... Kik voltak a belső ellenségek?... Mik az orosz forradalom magyar tanulságai?... Kik ennek a most támadó új világnak a megteremtői?... Kik a magyar forradalom előhírnökei?... Milyen lesz a kommunista rend?... Miért kell átmenet?« És erre lássuk a választ is: »mert a megbukott kapitalista termelési anarchia már képtelen a további rend fenntartására és mert a kommunista társadalmi és gazdasági berendezkedést csak és a proletárdiktatúra hajthatja végre, akár békésen, ha lehet, akár erőszakkal, ha kell.«³⁰

A feltett kérdések és a válaszok egyaránt tájékozott és a marxizmus lényegét jól ismerő emberre vall. És valóban Juhász Gyula ezekben a napokban közelkerült a tudományos szocializmus megértéséhez és elsajátításához. Ellentmondásai ekkor sajátos módon elhalványulnak: látóhatára kitisztul, mintha már nem zavarná semmi. De sajnos nagyon rövid pillanat volt ez: Néhány nap múlva Szegeden megbukik a munkáshatalom s megkezdődik Juhász Gyula kálváriája is.

Juhász Gyula legszebb napjaiban világosan és egyértelműen állástfoglalt a forradalmi marxizmus mellett. Tartós nyomokat hagyó és látványos, szép, őszinte fellángolás volt ez. Azonban mégsem vált kommunistává. Marxista nézetei nem szilárdulhattak meg: rövid volt az idő, az eszmei érésre és még nem tudott elszakadni a polgári radikális nézeteiktől. Előremutató és visszahúzó eszmék letisztulatlanul kavargtak benne. Csak néhányat említsünk: nacionalizmus — internacionalizmus, forradalmiság — és forradalomtól való félelme, diktatúra-igénylése és az erőszak elvetése. Mind-mind a tudata mélyén egymásnak feszültek és dúlt köztük a harc. A legszebb napokban úgy látszott, hogy a marxizmus győző, de más helyzetben az ellenlábas gondolatok lettek a domináns elemek. Elvi harc volt ez: a költő önmagával vívott küzdelme. És Juhász Gyula tragédiája, hogy nem tudta végső döntésig, következetesen végigvinni ezt a harcot. Bensőjét már megkapta a marxizmus: lehetetlen volt visszatántorodnia tőle, de nem tudott teljesen szakítani a polgári nézeteivel sem, ezért megrekedt valahol félúton, a két erő között.

*

Szegeden a proletárhatalom csak hat napig tartott. Már március 27-én a franciák segítségével győzött az ellenforradalom. De a reakciós erők annyira gyökértelenek voltak, hogy egyelőre a hatalom birtokában is szinte illegálisba kényszerültek. Jellemző a közhangulatra: szervezeteik néptelenek voltak, egyetlen nyomdász munkás nem akadt, aki sajtótermékeiket kiszedje és az ellenforradalmi hadsereg helyi toborzása is teljesen kudarcot vallott. Keserű száj-

³⁰ Forradalmi Kis Káté. Délmagyarország, 1919. március 24. Ld. Péter László, Juhász Gyula a munkásmozgalmában Délmagyarország különnyomata, 1961.

ízzel írja Kelemen Béla: »Ma, augusztusban tehát majdnem három hónap múlva, amikor a napokban talán kiszabadulunk Szeged területéről, a létszám egyetlen emberrel sem lett több.«³⁴

De az ellenforradalom még is erősödött. Ezrével özönlöttek ide az emigrációba szorult reakciósook. Tiszti különítmények alakultak és azok a szegedi munkásokon kísérletezték ki az orgoványi és siófoki módszerüket. A csillogó kardlapok és fénylő szuronyok árnyékában nehéz és sötét napok következtek a városra. De Szeged népe helytállt: imponáló elszántsággal küzdött. Juhász Gyulát is ott találjuk az elsők között.

E nehéz napokban Juhász Gyula magatartását mindenekelőtt a forradalom iránti hűsége, munkásosztállyal való szolidaritása, reakció engesztelhetetlen gyűlölete, bátorsága és ellentmondásainak kiéleződése jellemzi.

Az igazi barátot a bajban lehet megismerni. A munkásosztályhoz is a győzelem periódusában sokan csatlakoznak az ügyes helyezkedők közül, de ezek azonnal elfordulnak, meakulpáznak, ha baj van. Csak az igaz barátok tartanak ki. Ilyen volt Juhász Gyula is. A bukás után még inkább szolidáris a dolgozókkal. A kapcsolatát is szorosabbra vonja velük s belép a szociáldemokrata pártba.³⁷

Jelleme s egyénisége csak most mutatkozik meg igazán. Az ellenforradalmi terror közepette szilárdan állja a harcot. Bátran kiáltja a rendszer pöffeszkedő urainak: »A munkásság nélkül nem lehet többé reális politikát csinálni ezen a világon.«³¹ Augusztusban pedig, amikor az egész országra kiterjedt az ellenforradalom még keményebb lesz a hangja. Szinte fenyegetően zúg kiáltása: »Nem engedjük a forradalom vívmányait.«³²

Az ellenforradalom megrökönyödéssel fogadta Juhász Gyula tántoríthatatlan elvhű magatartását. Koncentrált támadás indítottak ellene. Kikezdték a Dugonics Társaságban: nem akarták igazolni. Egzisztenciálisan csaknem lehetetlenné tették. A tanárok ellenforradalmi szervezetében tetteg is inzultáltak. Erre a szégyenletes esetre örömmel emlékszik vissza Kelemen Béla: »Juhász Gyulát, ezt a fanatikus, túlzottan szociális érzésű tanárt, a polgári élet elégedetlenségét a szó szoros értelmében kidobták a közgyűlésteremtől.«³³ Mindez nem volt elég, még titkos rendőrrel is figyeltették a költőt, aki bizalmas jelentéseiben tájékoztatta feletteseit. Egyik ilyen jelentés az Országos Levéltár anyagában fennmaradt, melyre Györffi Sándor történész hívta fel a figyelmemet: Így szól a jelentés: »Megbízható forrásból a következő politikailag gyanús egyénekre lett figyelmünk felhíva: Juhász Gyula volt középiskolai tanár, azelőtt Károlyista, majd szocialista újságíró, a kommunisták a szegedi színház inténdásává nevezték ki. Exaltált, veszedelmes ember.«³⁵

Móra Ferencet is hasonló gonddal vigyázták. Róla is olvasható feljelentés.

Juhász Gyula veszedelmes ember volt a Horthy-rendszer számára, s nem ismertek vele könyörületet. A költő pedig nem volt hajlandó megalázkodni: inkább törni, mint hajolni, vallotta. Ha később hangja el is ernityed, ha a magá-

³⁴ Uo. 442. l.

³⁷ Ld. Péter László: Juhász Gyula a munkásmozgalomban. Délmagyarország különlenyomata. 1961.

³¹ A munkásság nélkül. Juhász Gy.: Örökség I. k. 165 l.

³² Nem engedjük a forradalom vívmányait. Juhász Gy.: Örökség I. k. 161 l.

³³ Kelemen Béla: Emlékiratok 119. l.

³⁵ OL. Szeg. B. res. 1919/74.

nyossága erőt is vesz rajta, s ha az ellentmondásai ki is újulnak, mindez sohasem engedmény az ellenforradalomnak, hanem az egyéni elfáradásának, elvi elbizonytalanodásának, kételyei felerősödésének visszfényei.

1919 forradalmas és ellenforradalmas esztendő Juhász Gyula emberi nagyságánk, jellemszilárdságának próbaköve volt. A küzdelmes, de szép, szabad, séreány munkásnapokat az elnyomás, az üldözés komor napjai váltották fel. A költő, az ember, a harcos helytállt itt is, ott is. Nem volt és nem lett kommunista. De a piros zászló reményt gyújtott benne és felcsillant előtte a szocializmus jövője: piros pecséttel kitérült a titok és soha nem látott távlatokat ígért neki. Eljöveteletét nem élhette meg, de élete végéig hű maradt hozzá és reménykedve várta:

»Tudom, tudom jól. El volt rejtve mélyen
De az ítélet trombitálni fog.
Már látom a jelt a hajnalégen,
Piros pecséttel nyílik a Titok!«³⁶

³⁶ Az élőhalottak háza Juhász Gy.: Összes versei 509. l.